

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 376.1-056.264:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.1>

Ірина БРУШНЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки,

пр. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

Бібліографічний опис статті: Брушневська, І. (2024). Логопедичне обстеження в системі психолого-педагогічного супроводу дітей раннього віку. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.1>

ЛОГОПЕДИЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

В статті обґрунтовано актуальність підтримки сімей з дітьми, у яких діагностовано або які мають ризик виникнення порушень психофізичного розвитку, тобто запровадження раннього втручання на державному рівні. Ненадання послуг раннього втручання сім'ям з дітьми із особливими потребами сприяє появі небажаних соціальних явищ, таких як відмова батьків від дітей і передача їх на виховання в інституції та прийомні сім'ї, руйнування сімей, які не відмовляються від дітей. Звернено увагу, що на сучасному етапі в системі спеціальної освіти України більш коректним та прийнятним є термін «психолого-педагогічний супровід дітей раннього віку та їхніх сімей». На основі аналізу різноманітних наукових підходів сформульовано визначення психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку як здатності освітнього фахівця до комплексної підтримки фізичного й психічного розвитку дитини на основі фахових знань про фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості розвитку дітей раннього віку; уміння створювати умови для повноцінного розвитку психічних процесів у різних видах активностей дітей раннього віку з урахуванням провідних видів діяльності і законів розвитку з метою прийняття дитиною себе та інших людей. Мета дослідження – аналіз складових логопедичного обстеження дітей раннього віку в системі їхнього психолого-педагогічного супроводу. Дитина від народження до трьох років природно активно засвоює мовлення, оскільки це зумовлено її потребами у пізнанні, комунікації, самореалізації. Мовлення сприяє формуванню її інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички. На першому році життя пріоритетним для дитини є емоційне спілкування, на другому році важливим показником є предметна діяльність, на третьому році активно розвивається ігрова діяльність. Всі ці процеси опосередковані сприйманням та розумінням зверненого до дитини мовлення, розвитком власного мовлення як чинника пізнання себе як особистості, навколишнього середовища, розвитку пізнавальних можливостей дітей. Головним завданням логопедичного обстеження дітей раннього віку є поглиблений, максимально об'єктивний аналіз розвитку мовлення дитини, визначення факторів, які негативно або позитивно впливають на цей процес, з метою раннього розпізнавання та виявлення порушень мовлення.

Ключові слова: раннє втручання, діти раннього віку, розвиток мовлення, логопедичне обстеження.

Iryna BRUSHNEVSKA

PhD of pedagogical sciences, docent of the Department of Special and Inclusive education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-3381-6490

To cite this article: Brushnevskaya, I. (2024). Logopedychne obstezhennia v systemi psykholoho-pedahohichnoho suprovodu ditei rannoho viku [Logopedical examination in the system of psychological and pedagogical support for children of early age]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 3–8, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.1>

LOGOPEDICAL EXAMINATION IN THE SYSTEM OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN OF EARLY AGE

The article substantiates the relevance of supporting families with children who have been diagnosed or are at risk of psychophysical development disorders, that is, the introduction of early intervention at the state level. Failure to provide early intervention services to families with children with special needs contributes to the emergence of undesirable social phenomena, such as the abandonment of children by parents and their transfer to institutions and foster families, the destruction of families that do not abandon children. Attention is drawn to the fact that at the current stage in the system of special education of Ukraine, the term "psychological-pedagogical support of young children and their families" is more correct and acceptable. Based on the analysis of various scientific approaches, the definition of psychological and pedagogical support for the development of young children is formulated as the ability of an educational specialist to comprehensively support the physical and mental development of a child based on professional knowledge about the physiological, psychological and individual characteristics of the development of young children; the ability to create conditions for the full-fledged development of mental processes in various types of activities of young children, taking into account the leading types of activities and the laws of development in order for the child to accept himself and other people. The purpose of the research is to analyze the components of the speech therapy examination of young children in the system of their psychological and pedagogical support. A child from birth to three years naturally actively learns speech, as this is determined by his needs for cognition, communication, and self-realization. Speaking contributes to the formation of its intellectual potential, increases cognitive activity, qualitatively expands the worldview, stimulates and enriches communication skills. In the first year of life, the child's priority is emotional communication, in the second year, subject activity is an important indicator, in the third year, game activity is actively developing. All these processes are mediated by the perception and understanding of speech addressed to the child, the development of one's own speech as a factor in knowing oneself as an individual, the environment, and the development of children's cognitive abilities. The main task of the speech therapy examination of young children is an in-depth, maximally objective analysis of the child's speech development, the identification of factors that negatively or positively affect this process, with the aim of early recognition and detection of speech disorders.

Key words: early intervention, young children, speech development, speech therapy examination.

Актуальність проблеми. Наразі в Україні існує велика кількість інституцій, громадських організацій, благодійних та релігійних організацій, які переймаються підтримкою сімей з дітьми, у яких діагностовано або які мають ризик виникнення порушень психофізичного розвитку. Однак актуальною проблемою на сьогодні в Україні є те, що ці заклади не є єдиною комплексною системою, яка забезпечує належну міждисциплінарну координацію та взаємодію з урахуванням потреб дітей та їхніх родин.

Свідченням усвідомлення цієї проблеми є те, зокрема, що цьогооріч згідно наказу МОН України №1583 від 29.11.2023 р. були внесені зміни до стандартів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 016 Спеціальна освіта, 053 Психологія, 192 Будівництво та цивільна інженерія, 222 Медицина, 223 Медсестринство, 231 Соціальна робота, 232 Соціальне забезпечення першого (бакалаврського) рівня стосовно реалізації системи раннього втручання в Україні. У переліку спеціальних (фахових) компетентностей підготовки бакалавра спеціальності 016 Спеціальна освіта передбачається формування у здобувачів вищої освіти усвідомлення сучасних концепцій і теорій функціону-

вання, обмеження життєдіяльності та здоров'я, раннього втручання, розвитку і корекції, навчання і виховання, реабілітації і соціалізації осіб із особливими освітніми потребами; здатності реалізовувати персоналізовані підходи у процесі надання послуг раннього втручання (відповідно до обраної спеціалізації).

При формулюванні результатів навчання зазначено вміння аргументувати, планувати та надавати послуги раннього втручання відповідно до рівня функціонування, обмеження життєдіяльності й здоров'я дитини; застосувати у професійній діяльності знання про методики, технології, форми і засоби раннього втручання, розвитку і корекції, навчання і виховання, реабілітації і соціалізації осіб з особливими освітніми потребами [6].

Ненадання послуг раннього втручання сім'ям з дітьми із особливими потребами сприяє появі небажаних соціальних явищ, таких як відмова батьків від дітей і передача їх на виховання в інституції та прийомні сім'ї, руйнування сімей, які не відмовляються від дітей. Часто батьки залишаються наодинці зі своїми проблемами, не маючи можливості самостійно утримувати себе та своїх дітей, а також постійного соціального забезпечення та допомоги їм.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі в системі спеціальної освіти України більш коректним та прийнятним є термін «психолого-педагогічний супровід дітей раннього віку та їхніх сімей».

Зазначимо, що психолого-педагогічний супровід розвитку дітей раннього віку – особливий феномен, який поєднує в собі ознаки, власне, «супроводу» (підтримка, взаємодія, діяльність, співтворення, співпереживання та ін.) та системи психолого-педагогічних умов, що максимально сприяють успішному особистісному розвитку кожної дитини означеного віку в ситуаціях тісної взаємодії з педагогом. За визначенням Олени Половіної, Інни Кондратець та Тетяни Шинкар, **психолого-педагогічний супровід розвитку дітей раннього віку** – це здатність освітнього фахівця до комплексної підтримки фізичного й психічного розвитку дитини на основі фахових знань про фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості розвитку дітей раннього віку; уміння створювати умови для повноцінного розвитку психічних процесів у різних видах активностей дітей раннього віку з урахуванням провідних видів діяльності (емоційно-зорієнтоване спілкування та предметно-маніпулятивна діяльність) і законів розвитку (основа виникнення нейронних зв'язків – сенсорно-пізнавальна діяльність) з метою прийняття дитиною себе (Я особистість) та інших людей (соціалізація); методично грамотна реакція на кризові стани (криза трьох років) в умовах закладу дошкільної освіти та готовність надавати фахову підтримку батькам дітей раннього віку [2].

Психолого-педагогічний супровід має на меті розвиток всіх базових навичок, а також будь-яких навичок, які дитина засвоює протягом перших трьох років життя. У цей період важливими для подальшого розвитку дитини є вчасно сформовані рухові навички (вміння дотягуватися і брати іграшки, повертатися, повзати, ходити), когнітивні навички (міркувати, пам'ятати, шукати вирішення проблемного завдання), комунікативні навички (слухати звернене до неї мовлення, розуміти його зміст, розмовляти), соціально-емоційні навички (гратися, взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими людьми, виявляти почуття), навички самообслуговування (їсти, одягатися, митися).

Завдяки чітко налагодженому психолого-педагогічному супроводу – підтримці дітей із особливими потребами та їхніх сімей – такі діти отримують необхідний фундамент для дорослого незалежного та активного життя в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання надання допомоги родинам, у яких виховуються діти з особливими потребами, розглядаються сучасними зарубіжними й вітчизняними науковцями та практиками з позиції різних наукових підходів. Зокрема, вивчаються особливості життєдіяльності таких родин, аналізуються найрізноманітніші аспекти життя дітей у сім'ях, способи правового забезпечення соціального захисту і надання дітям з особливими потребами та їхнім родинам різних видів допомоги, реабілітаційних послуг (О. Безпалько, О. Дікова-Фаворська, А. Капська, А. Колупаєва, Т. Комар, В. Тарасенко, А. Шевцов та інші). Проблеми ранньої діагностики дітей із порушеннями розвитку розкрито в низці праць (Н. Авдєєва, Н. Бастун, Л. Виготський, О. Гвоздев, А. Запорожець, В. Лубовський, В. Тарасун, Т. Філічева та інші).

Перші спроби створення служб раннього втручання в Україні розпочалися після прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» від 12 жовтня 2000 року №1545 [3].

У Національній стратегії у сфері прав людини [1], затвердженій Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, визначено необхідність запровадження та забезпечення функціонування системи послуг раннього втручання з метою створення сприятливих умов життєдіяльності для дітей, які мають порушення розвитку, підтримки сімей, у яких вони виховуються, запобігання відмовам батьків від дітей, які мають порушення розвитку, попередження інвалідизації дитячого населення.

У професійному стандарті «Фахівець із раннього втручання» зазначено, що до команди раннього втручання, яка здійснює психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх сімей входять фахівці різних галузей (не менше ніж три особи із числа працівників центру або залучених на договірній основі фахівців закладів/установ охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, інклю-

живно-ресурсних центрів: психолог, логопед, спеціальний педагог, фізичний терапевт, лікар-педіатр, сімейний лікар, лікар-невролог, ерготерапевт, лікар фізичної та реабілітаційної медицини, фахівець із соціальної роботи/соціальний працівник, асистент фізичного терапевта та ерготерапевта, координатор/адміністратор послуги раннього втручання), які застосовують трансдисциплінарну модель командної роботи [4].

Тому метою нашого дослідження є аналіз складових логопедичного обстеження дітей раннього віку в системі їхнього психолого-педагогічного супроводу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Пріоритетність мовлення в становленні особистості дитини раннього віку є беззаперечною. Дитина від народження до трьох років природно активно засвоює мовлення, оскільки це зумовлено її потребами у пізнанні, комунікації, самореалізації. Мовлення сприяє формуванню її інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички. На першому році життя пріоритетним для дитини є емоційне спілкування, на другому році важливим показником є предметна діяльність, на третьому році активно розвивається ігрова діяльність. Всі ці процеси опосередковані сприйманням та розумінням зверненого до дитини мовлення, розвитком власного мовлення як чинника пізнання себе як особистості, навколишнього середовища, розвитку пізнавальних можливостей дітей.

Головним завданням логопедичного обстеження дітей раннього віку є поглиблений, максимально об'єктивний аналіз розвитку мовлення дитини, визначення факторів, які негативно або позитивно впливають на цей процес, з метою раннього розпізнавання та виявлення порушень мовлення. Обстеження проводиться логопедом обов'язково у присутності батьків або осіб, які їх замінюють.

Методи логопедичного обстеження:

- Бесіда із батьками;
- Анкетування батьків, використання різноманітних опитувальників;
- Вивчення медичної документації;
- Спостереження за поведінкою і діяльністю дитини у природних умовах (рух, гра, їжа, одягання-роздягання тощо);

- Бесіда і з вихователями, музичними працівниками та іншими педагогами, що працюють із дитиною.

- Ознайомлення із педагогічною характеристикою, якщо дитина відвідує дошкільний заклад.

Обстеження мовлення у дітей першого року життя здійснюється за такими напрямками [5]:

- З'ясувати здатність дитини реагувати на голос матері.

- З'ясувати вміння дитини відгукуватися на своє ім'я.

- З'ясувати вміння дитини сприймати окремі інструкції у звукосполученнях, що відповідають діям: прохання «дай ручку», «принеси», «знайди», «поклади», «віддай».

- З'ясувати здатність дитини до гуління.

- З'ясувати вміння дитини реагувати на спілкування, посмішку, гучним сміхом.

- З'ясувати бажання дитини подавати голос при появі дорослого.

Обстеження мовлення у дітей другого року життя здійснюється за такими напрямками:

- «Покажи, що назву, зроби, що скажу»

- «Пострибай»

- З'ясувати розуміння дитиною назв оточуючих предметів (перед дитиною розкладають 4 предмети. На запитання експериментатора «де?» дитина відшукує ці предмети (показує рукою чи бере в руку). Після цього предмети забирають і ставлять в іншому порядку, пропонують знову відшукати їх. Завдання виконане, якщо дитина вибирає не менше трьох предметів).

- З'ясувати розуміння дитиною дій (дитину просять виконати дії: «Погодуй ляльку», «Поклади ляльку в ліжко»).

- Визначити уміння дитини розрізняти ознаки, кольори (перед дитиною розкладають предмети у такій послідовності: собака чорна, кіт білий, кіт чорний. Експериментатор пропонує показати спочатку одного кота, потім другого. Після цього предмети міняли місцями і пропонували дитині знайти їх ще раз).

- З'ясувати здатність дитини вимовляти двоскладові слова «тато, мама, іди».

- «Що ти робиш?» (дорослий виконує з дитиною побутову вправу і пропонує дитині сказати, що вона робить).

Обстеження мовлення дітей третього року життя:

Для обстеження імпресивного ладу мовлення використовують такі вправи:

– Вушка слухають, ручки роблять (дорослий просить виконати прохання: *Візьми м'яч. Кинь м'яч на підлогу. Дай мені ляльку. Принеси кубик. Давай малювати. Візьми червоний олівець, папір. Намалюй м'яч. Поклади олівець у коробку. Підійди до стола й візьми машину. Принеси її мені*).

– Закрий долонькою картинку (дитині пропонують роздивитися дві-три картинки й закрити долонькою ту, про яку розповідає дорослий).

– Переверни картинку (дитині пропонують роздивитися дві картинки й перевернути ту, яку називає дорослий: книжка (книжки) тощо).

– Подаруємо картинку великій ляльці й маленькій лялечці (дитині пропонують роздивитися дві картинки й подарувати великій ляльці – будинок, а маленькій лялечці – будиночок, тощо).

– «Покажи козу-косу, балку-палку»

– «Покажи великі і дуже великі предмети»

– «Покажи картинку мамі»

Для обстеження експресивного ладу мовлення використовують такі вправи:

– «Назви, що бачиш навкруги»

– «Веселі іграшки»

– «Розкажи казку, яку прочитали»

– «Веселий Незнайко»

– «Подивися й назви»

– «Подаруймо лялькам іграшки»

– «А що в тебе?»

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу різноманітних наукових підходів ми сформулювали визначення психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку як здатності освітнього фахівця до комплексної підтримки фізичного й психічного розвитку дитини на основі фахових знань про фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості розвитку дітей раннього віку; уміння створювати умови для повноцінного розвитку психічних процесів у різних видах активностей дітей раннього віку з урахуванням провідних видів діяльності і законів розвитку з метою прийняття дитиною себе та інших людей. Вивчення питання актуальності логопедичного обстеження дітей раннього віку виявило пряму залежність між розвитком мовлення та розвитком пізнавальних процесів, формуванням соціалізації, однак потребує подальшого вивчення науковцями різних галузей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна стратегія у сфері прав людини URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1304>.
2. Половіна О., Кондратець І., Шинкар Т. Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини раннього віку: принципи підготовки фахівців. Preschool and primary education in European integration and national dimensions : scientific monograph. Baltija Publishing, Latvia, Riga, Latvia. 2023.
3. Постанова «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF#Text>.
4. Професійний стандарт «Фахівець із раннього втручання». URL: https://www.msp.gov.ua/files/rv/prof_st_rv.pdf.
5. Психолого-педагогічна діагностика розвитку дітей раннього дошкільного віку: Навчально-методичний посібник / За науковою редакцією Л.О. Федорович. Укладачі О.В. Гнітій, І.В. Макаренко, Л.О. Федорович. Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 217 с.
6. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – ступеня бакалавра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf>.

REFERENCES:

1. Nacionalna strategiia u sferi prav lyudini [National strategy in the field of human rights] Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/NT1304> [in Ukrainian].
2. Polovina, O., Kondratic, I., & Shinkar, T. (2023). Psihologo-pedagogichnij suprovod rozvitku ditini rannogo viku: principii pidgotovki fahivciv. [Psychological-pedagogical support of early childhood development: principles of specialist training]. Preschool and primary education in European integration and national dimensions : scientific monograph. Baltija Publishing, Latvia, Riga, Latvia [in Ukrainian].
3. Postanova «Pro shvalennya Konceptiyi rannoyi socialnoyi rehabilitaciyi ditej-invalidiv» [Resolution «On Approval of the Concept of Early Social Rehabilitation of Disabled Children»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

4. Profesijnij standart «Fahivec iz rannogo vtruchannya» [Professional standard «Early intervention specialist»] Retrieved from https://www.msp.gov.ua/files/rv/prof_st_rv.pdf [in Ukrainian].

5. Psihologo-pedagogichna diagnostika rozvitku ditej rannogo doshkilnogo viku: Navchalno-metodichnij posibnik (2008). [Psychological and pedagogical diagnosis of the development of children of early preschool age] / Za naukovoyu redakciyeyu L. O. Fedorovich. Ukladachi O. V. Gnitij, I. V. Makarenko, L. O. Fedorovich. Kremenchuk: Hristiyanska Zorya. 217 s [in Ukrainian].

6. Standart vishoyi osviti Ukrayini pershogo (bakalavrskogo) rivnya vishoyi osviti – stupenya bakalavra – z galuzi znan 01 Osvita/Pedagogika specialnosti 016 Specialna osvita [Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor) level of higher education – bachelor’s degree – in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy specialty 016 Special education] Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/016-Spets.osvita-bakalavr.28.07.pdf> [in Ukrainian].